

LADAKALNS

3 (61)

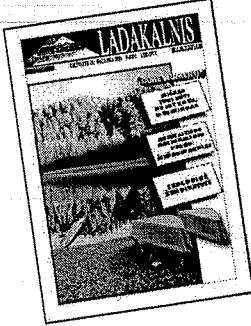
AUKŠTAITIJOS NACIONALINIO PARKO LEIDINYS

1998 liepa-gruodis

TURINYYS

B. Šablevičius
Miškas turi būti ne bet koks,
o turtingas **2psl.**

PARKO GIRIŲ TAKAIS

A. Čeponis
Aukštaitijos nacionalinio parko
šikšnosparniai **4psl.**

A. Survilaitė
Dar keturi, pasirodantys
tik dieną **6psl.**

VERTA ŽINOTI

A. Umbražiūnas
Mažuoju parko žiedu **6psl.**

VOLUNGĖ

L. Stanaitis, A. Čeponis
Valentino lyrika **8psl.**

TAI ĮDOMU

D. Savickaitė
Aromatingasis draugas **10psl.**

D. Savickaitė
Ar Jūsų rankos patikimos? **11psl.**

Į PAGALBĄ ŪKININKAMS

D. Savickaitė
Ekologinė žemdirbystė **12psl.**

L. Stanaitis
Jaunieji talkininkai **12psl.**

J. Vyšniauskas
Darbo-poilsio stovykla
Aukštaitijos nacionaliniame
parke **13psl.**

PASAULIO PARKAI

L. Stanaitis
Vengrijos nacionaliniai parkai **13psl.**

Kai susikaupės imi galvoti apie miškų ateitį, užplaukia neviltis: rezervatinių miškų Lietuvoje pabarstyta po mažytį galėlių valstybiniuose parkuose, todėl jie negali atlkti jiems skirto miškų ekosistemų vaidmens šalies mastu. O jaunieji miškai, nerezervatiniai, netgi ir tie, kurie jeina į draustinių sudėtį, vis labiau tampa "ūkiniais", t.y. tokiai, kokius juos mato specialistai, numantantys miškų strategiją: miškai tampa vieta, kur daug stačių medžių viens prie kito. O kai žinai, kad yra sugalvotas toks daiktas, kaip medžių "techninė branda" ir ji pamazū mažinama, pritaikant mišką prie vis spartesnės eksploatacijos, - iškyla klausimas: kokia miškų ekologinė struktūra bus po 50-100 metų? Miškui tai trumpas laikas, ma-

apytušis pusmiškis, parastai užpildytas dažniausiomis, visur esančiomis rūšimis. Jei miškas iki 30 metų - tai krūmai. Botaniškai ir zoologiskai tokie "miškai" yra leisgyviai. Čia gali atėti nebent vaikučiai su auklyte paklausyt, kaip čirpauja kikilis ir dūzgia musytę.

Kuo sengirė, senmiškis vertingesni už "ūkinius" miškus? Sengirė - tai kaip įmanoma ilgai gyvačių miškas su įvairiai rūšiais medynais, įvairiažole ir įvairiasamanė danga, su gausybe redcentų - grybų ir vabzdžių. Tik sengirei būdinga natūrali (nes žmogus nesikiša nelaiku) ir itin

MIŠKAS

fot. A. PANAVAS

žiau, nei 1 medžių karta. Bet šiandienos žmogui už 100 metų miško net nesimato, o jei ir matosi, - ji tvarkysime ne mes, o kiti. Tesižino. Tai JŪS problemos...

Kalbėkime apie mišką, koks jis yra ištakrujų, taigi, ekologo akimis. Ekologine prasme, "miškas" - tai medynai, ne jaunesni kaip 100 metų. Tik tada jame ima formuotis tikram miškui būdingas gamtinis kompleksas, apsigvena retosios gyvybės rūšys. Jei miškas turi 50 metų - tai

sudėtinga (nes labai pagausėja tarprūšinių ir kt. rūšių) procesų eiga, jų kitimas. Daug išnykstančių rūsių rodo, kad ekologinės ribos (slenktis) miško ekosistemoje peržengtos dėl ūkinės veiklos preso ir antiekologinių metodikų.

Kartą išnaikintos sengirės ekosistemos gali niekada nebeatristi, nors vėliau ir palikume tam mišką neliečiamą 200 metų. Nebebūtų tų rūsių, kurios čia bujojo prieš sunaikinimą. Yra rūsių, kurios nebe-

nosios knygos, dirba būriai tyrinėtojų, liejamas rašalas ir ašaros, eikojamos valstybės lėšos. Netgi žaibų sukelti gaisrai, vėtrų ir sniego virtuoliai, kenkėjų sunaikinti medynai sengirėms niekad nepakenkė - tai sudėtinė gamtos reiškinį dalis: amžinas gimimas-gyvenimas-žūtis. Stiprus miškas nežūva net po keletu pažeminių gaisrų.

Suomijoje yra nustatyta: dėl 50% rūsių išnykimo kalta miškininkystė. 135 nykstančios rūšys rastos būtent sengirėse,

TURI BŪTI NE BET KOKS, O TURTINGAS

iš jų 64 rūšys negali egzistuoti kitur, tik sengirėse. 1950 m. Suomijoje atrado pušį 810 metų amžiaus! Bet dabar šalyje seniausios pušys turi "tik" 600-700 metų – bent 200 m. senesnės už sostinę Helsinkį... O kokia pušies "techninė branda", nulemianti jos buvimą miške? Mūsų parke – 105 m.

Patys gyvūnai parodo sengirių vertingumą, pasirinkdami jose gyvenamąias vietas. Gyvas pavyzdys – voverė skraido ulė. Lietuvoje ji gyveno 19 a. Ir 20 a. ji, aišku, galėjo ir turėjo gyventi sengirėse, bet niekas to neirašė į knygas. Po karos miškai neteko buvusių sengirių ir voverė išnyko, nes ir 100 metų medynai jai per jauni. Tas pat atsitiko su laukine kate – vilpišiu. Na, nebėra nei voverytės su sparneliais, nei katinų, - mat juos bala, - miškas taigi nuo to nesugriuvuo! Matot, kaip gerai. Priekabūs suomių mokslininkai dar suskaičiavo, kad stambi drebulė, rastu nukritusi ant žemės, suteikia gyvenamają vietą 50-čiai tik sengirėse gyvenančių rūšių. Gi miškininkai iš jaučių dienų yra išmokyti saatyti: "Drebulė – tai miško piktžolė". O piktžolės, aišku, reikia rauti. Miškininkystė gudriai naudojasi mokslo tyrimų spragomis. Jei miškų ekosistemų procesai, tame tarpe ir rūsių, bio-

foto B. ŠABLEVIČIUS

duomenų, paskaičiuotų Švedijoje 1995 m. Ten ūkinuose miškuose vidutinis medžių amžius – 102 metai ir juose rasta 8 gyvūnų rūšys salyginių paimtame ploto vienete, o sengirėje – atitinkamai 186 metai, 36 rūšys. Ty. 4,5 karto rūsių daugiau. Lapuočių sengirėse rūšių įvairovė žymiai didesnė.

Miškininkystė gudriai naudojasi mokslo tyrimų spragomis. Jei miškų ekosistemų procesai, tame tarpe ir rūsių, bio-

topų kaita būtų pradėti fiksuoti prieš 200-150 metų, tie duomenys parodytų akivaizdū mūsų miškų atjaunėjimą ir jų **ekologinę degradaciją**. Bet senųjų duomenų nėra. O kas skatina tą degradaciją, biotopų skurdinimą, kas išrado "techninę brandą"? Net "biologinę brandą" (pušiai – 170 metų) dažnai téra fikcija: Suomijos pušys yra jos pavyzdis.

Sengirių miškai gali būti ir būna daug kartų senesni už seniausius ten esančius miškus. Štai kodėl gerokai padžiūvusi, išretėjusi Ažvinčių sengirė tebelieka sengire, nors buvusių džūvimo židinių vietose pilasi jaunutes eglaitės. Išdžiūvę medžiai, nukritę ant žemės, padeda palaikyti sengirių testinumą.

Kokių ekologinių atributų neturi ūkiniai miškai, lyginant su sengirėmis?

1. Senų sausų medynų, žemėn krintančių medžių. Jie išimami, užuot suteikę gyvenamąias vietas retoms rūsimis.

2. Sudėtingo sengirių mikroklimato (drėgmės, šviesos, šilumos).

3. Ūkinuose miškuose po plynio kirtimo nuotrūksta buvęs medynų testinumas. Testinumas sengirėse išlaikomas, netgi atliekant sanitariinius, bet laipsniškai atliekamus, ištęstus kirtimus.

Dabartinė miškininkystė yra vartotojiska, o jei taušojanti, tai ūkiniai, ne ekologiniai, interesų ribose. O valstybiniuose parkuose išskirtos rezervatinės zonas yra simbolinės:

1) pernelyg mažo ploto;

2) beveik visame jų plote nustatytas "reguliuojamos apsaugos" režimas;

3) izoliuotos viena

nuo kitos didelių atstumų. Todėl, užėjus kenkėjų bangai, parkų rezervatiniuose miškuose galima kirsti mišką (!), tągi pažeisti patį rezervatinės apsaugos principą ir kt. Dėl tarpusavio izoliacijos retosios rūsys negali pereiti iš vienos rezervatinės zonas į kitą. Užsienyje propaguojami senmiškių tarpusavio susisiekimo ekologiniai "koridorai" pas mus dar neturi nei teorinių, nei praktinių šansų.

Išeities aš nematau. Miškininkai teigia, kad miškas ir auginamas tam, kad jis kirstų ir gamintų sveiką medieną. Tuo požiūriu jie teisūs. Bet miškai – vienas iš svarbiausių žmogaus aplinkos komponentų. Saugodamas sveiką aplinką, žmogus iš tiesų saugo ne mišką, kaip tokį, o save.

Bronius ŠABLEVIČIUS

foto A. PANAVAS

PARKO GIRIŲ TAKAIS

Šiknosparniai – smulkūs skraidantieji žinduoliai. Pasaulyje žinoma apie 900 rūsių. Skirstomi į du pobūrius: vaisiaédžiai – didieji ir vabzdžiaédžiai – mažieji. Didieji gyvena Afrikoje, Pietų Amerikoje ir Australijoje, jų yra apie 150 rūsių, kai kurie iš jų vamprai, t.y. minta gyvulių krauju. Pas mus gyvena mažieji šiknosparniai, vabzdžiaédžiai. Lietuvoje gyvena 13 rūsių, 4 rūsys ieškotinos. Jos aprašyti senoje literatūroje ar aptiktos aplinkiniuose kraštose.

Jų priekinės galūnės virtusios sparnais. Plaukai yra nevienodos sandaros. Atskirų rūsių ausys labai skiriasi dydžiu ir forma. Kai kurių rūsių ausų angos prieškyje būna vertikali odos atauga, vadinama oželiu. Ji yra vienas iš požymų apibūdinant rūšį. Šiknosparniai veiklūs naktį ir prieblandoje. Dieną jie slepiasi slėptuvėse, kurios būna palėpėse, drevėse, olose ir kitur. Iškibę aštriais užpakuolinių kojų nagais, jie kabon žemyn galva ant medžių ar sienų. Visokiausiose slėptuvėse kartais susirenka šimtai ar net tūkstančiai skaičiuojamos šių žvėrelių kolonijos.

Šiknosparniai skaido aplenkdamai visas kliūties savo kelyje tyliai ir greitai. Iš burnos ar šnervių jie skleidžia mūsus ausių neigindamas.

ultragaro serijas, kurių virpėjimo dažnumas siekia iki 120–150 tūkst. hercų (žmogus girdi 30–70 tūkst. hercų dažnį), o trumpo garso impulsas 1/2000 sekundės. Išleisto garso aidas tuo pačiu greičiu grižta ir perspėja žvėrelį apie jo kelyje esančias kliūties į kurias jis atitinkamai reaguoja.

Kai kurios šiknosparnių rūsys, kaip ir paukščiai žiemoti skrenda į šiltesnius kraštus. O tos, kurios pasileika žiemoti, atšalus orams pasislepia slėptuvėse ir apsisupę sparnais, kybodami aukštyn kojom, užmiega visai žiemai. Žiemos miego metu visi šiknosparniai nebuvoti iki šiol tyrinėti. Vykdant mokslinius tyrimus 1997 metais, buvo aptikta 7 šių žvėrelių rūsys, 4 iš jų įrašyti į Lietuvos Raudonąją Knygą (LRK), priskirti IV kategorijai. Tyrimai buvo vykdomi trimis pagrindiniai metodais:

1. Ieškant šiknosparnių kolonijų pastatose.
2. Pelenguojant skraidančius šiknosparnius detektoriais.
3. Vykdant ANP gyventojų apklausą.

ANP šiknosparniai aptiki 17-oje vietų. Plačiausiai paplitę yra vandeninis pelėausis ir velyvasis šiksnys. Rečiausiai – šikšniukas nykštukas ir rudasis ausylis. Dar be šių rūsių gyvena: kūdrinis pelėausis, Natuziaus šikšniukas, rudasis ausylis. Didžiausia šiknosparnių kolonija ANP ir viena didžiausių Lietuvoje rasta

minta įvairiais vabzdžiais ir jų lervomis. Vabzdžius jie gaudo skraidydami kaip kregždės ir čiurliai. Pietų Amerikoje gyvena tokie šiknosparniai, kurie minta vaisiais, uogomis, nektaru.

Yra ir tokiai, kurie geria gyvulių kraują. Poruojasi rudenį ir pavasarį, patelė veda vieną kartą per metus 1, rečiau 2 jauniklius, kurie gimsta visiškai išsivystę ir maitinasi motinos pienu. Po mėnesio jaunikliai beveik nesiskiria nuo suaugusių ir pradeda gyventi savarankiškai.

Nors Aukštaitijos nacionalinis parkas įkurtas 1974 metais, šiknosparniai nebuvo iki šiol tyrinėti. Vykdant mokslinius tyrimus 1997 metais, buvo aptikta 7 šių žvėrelių rūsys, 4 iš jų įrašyti į Lietuvos Raudonąją Knygą (LRK), priskirti IV kategorijai. Tyrimai buvo vykdomi trimis pagrindiniai metodais:

1. Kaltanėnų bažnyčios sandeliuke, o antroji - Linkmenų bažnyčios bokšte. Tyrimus atliko K. Baranauskas, E. Mickevičius iš Ekologijos instituto.

KŪDRINIS PELEAUSIS
Myotis dosyneane Bioe

Didesnis už vidutinį šiknosparnij, kūno ilgis 51-73 mm, svoris 15-17 g. Rudai pilka žvériuko nugara ašikai skiriasi nuo balsvo pilvo. Pilvo plaukų pamatai tamsiai rudi, o galai balsvi ir blizgantys. Ausies kaušelio viduje yra 4-5 skersinės raukšlės. Skraidomoji plėvė priaugusi prie pėdos kulno. Kaukolė trumpa, masvy.

Paplitę šiaurinuose Europos rajonuose, Sibire iki Jenisiejaus. Įrašytas į LRK, IV kategorija. Parke taip pat randamas.

Dažniausiai apsistoją medžių drevėse arti vandens, sudaro kolonijas. Žiemodamai slepiasi giliuose plyšiuose arba pakimba aukštai ant sienos. Žiema 4-5 mén., vidutiniškai praranda 18,2% kūno pradinės masės. Maitintis skrenda visiškai suteinus ir maisto ieško nepailsdamai beveik iki aušros, netoli slėptuvėlių. Išgaudę vabzdžius, skrenda į kitą vietą arba pasklinda po įvairias vietoves. Gaudo vabzdžius tik prie vandens paviršiaus, vengia vietų, apaugusiu aukšta žole. Skraido greitai, be staigūs posūkių, 0,1-1 m aukštyje.

(nukelta į 5 p.)

Poruojasi slėptuvėse per rudens klasės ir žiemojimo vietose iki pat įmigro. Atsiveda vieną, labai retai du jaunuklius. Lytiškai subrėsta antraisiais gyvenimo metais. Žinoma gyvenimo trukmė 16,5 metų.

VANDENINIS PELEAUSIS

Myotis daubentonii Kuhl

Nedidelis žvėrelis 49-55 mm dydžio, svoris 7-16 g. Nugaros kailiukas įvairių atspalvių: nuo gelsvai rudo iki tamsiai rudo, bet dažnai rusvumą nustebia pilkas atspalvis. Visa kūno apačia vienodos spalvos – nuo rusvai pilkos iki pilkos spalvos. Visų plaukų pamatinė dalis juosvos spalvos. Ausys ir sparnai tamsiai rudi, apie akis auga reti plaukai, pro kuriuos prasižiečia mėsos spalvos oda ir sudaro šviesius "akinius".

Paplites Europoje ir Azijoje vidutinio klimato juosteje, Sibire, Kazachstane, Š. Mongolijoje ir Tolumojuose Rytuose. Lietuvoje pasitaiko pavieniai individai. Kadangi ANP yra daug vandens telkinių, čia taip pat aptinkamas.

Mėgsta ežeringas vietoves, bet migracijų metu gali gyventi ir toliau nuo vandens telkinių. Iškuria medžių drevėse, inkluose, medinių pastatų plyšiuose, po tiltais. Sausūs ir saulės kaitinančiam vietų vengia. Žiemą tik požemiuose, kur oro temperatūra 4-9°C, vienarūšėmis grupėmis. Žiemai įjungia spalio pradžioje, kai kūno masė padidėja 10-14 g. Sudaro kolonijas 50-60 žvėrelių, o migracijų metu 5-15 žvėrelių. Maitinasi dažniausiai virš stovinčių vandens telkinių 5-20 m aukštyste. Pagrindinis maistas yra minkštūs dvišparniai (uodai, mašalai ir kt.). Édrūs. Po vienos medžioklės kūno masė padidėja 1,2 karto. Néštumas trunka apie 55 dienas. Atsiveda vieną,

AUKŠTAITIJOS NAČIONALINIO PARKO ŠIKŠNOSPARNIAI

(atkelta iš 4 p.)

čiau du jaunikliai. Lytiškai subrėsta antraisiais gyvenimo metais. Gyvenimo trukmė 18,5 metų.

RUDASIS AUSYLIS

Plecotus auritus L.

Kūno ilgis 42-50 mm,

spinduliu nuo slėptuvės. Skraido 5-6 m aukštyje nedideliais pulkeliais. Surenka vabzdžių lervas, lėliukes, vorus nuo medžių lapų ir šakų. Nelaisvėje maitinasi ir tarakonais. Žiemoja negiliuose požemiuose, kur oro temperatūra 0-3°C. Daugu-

ves paprastai turi medžių drevėse, kurių landa ovali. Maitintis skrenda tuoju po saulėlydžio. Lietuvoje gyvenantys šios rūšies šikšnosparniai migruoja į šiltesnio klimato kraštus. Mūsų kraštuteose žiemoja iš šiaurės atkeliauojantys rūšies šikšnosparniai. Žiemoja apšildomų pastatų palėpėse, palangėse ir kitose vietose. Migruodami gali išeiti 1600 km atstumą. Minta vabzdžiais. Nėštumas trunka 75 dienas,

Lietuvoje rastas keliuoose rajonuose. ANP aptiktas 5 vietose.

Sis žvėrelis - įvairių miškų gyventojas. Veisimosi metu išskiria medinių pastatų bei stogų plyšiuose, medžių drevėse. Maitintis skrenda sutemos, vasarą medžioja ir prietemoje. Į slėptuvę grįžta auštant. Maitinasi virš miškų ir parkų aikštelii. Šikšniukų maistas panašus į vandeninio pelėausio, be to dar gaudo straubliukus, tinklasparnius bei pelėdagalius drugiui. Birželio pabaigoje atsiveda 1, kartais 2 jaunikliai, kurie po trijų savaičių jau pradeda gyventi savankiskai. Lytiškai subrėsta pirmaisiais gyvenimo metais. Maksimali žinoma gyvenimo trukmė 7 metų.

ŠIKŠNIUKAS NYKŠTUKAS

Pipistrellus pipistrellus
Schreber

pirmaisiais gyvenimo metais. Maksimali žinoma gyvenimo trukmė 15,5 metų.

VĖLYVASIS ŠIKŠNYS

Eptesicus serotinus
Schreber

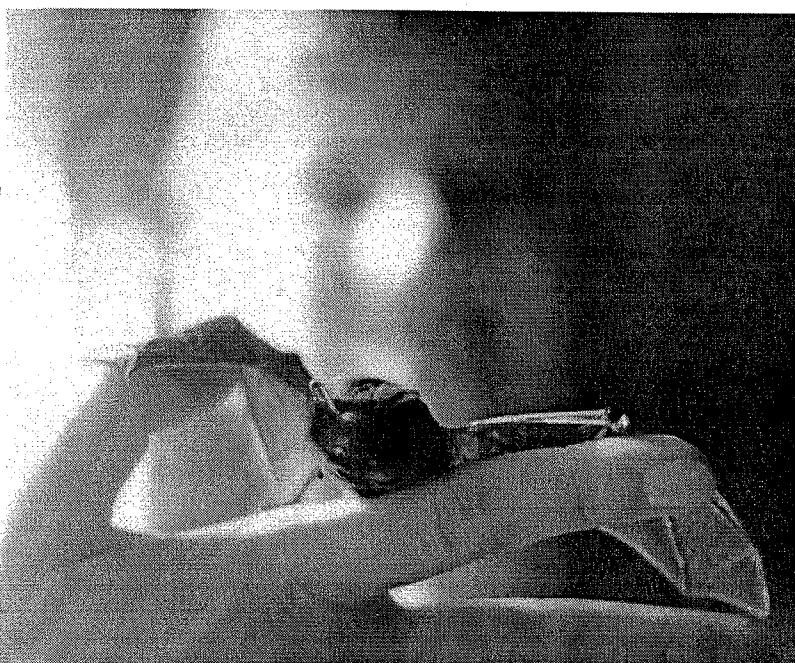
Vienas stambiausių Lietuvos šikšnosparnių, jo kūno ilgis 64-75 mm, svoris 14-17 g. Jiems būdinga didelė spalvų įvairovė, sunku aptikti du visiškai vienodos spalvos žvėrelius. Vienų spalva sodriai tam siai ruda, blizganti, kitų – gelsvai ruda su šviesesnėmis auksinio atspalvio plaukų viršunėlėmis, trečią – pilkai ruda, lyg murzina, neblizga. Kūno apatinė dalis vienodesnė, dažniausiai švariai gelsvai ruda.

Paplites Europoje, Azijoje ir Š. bei V. Afrikoje. Lietuvoje aptiktas 5 vietose, ANP 1997 m. taip pat 5 vietose. Irašytas į LRK, IV kategorija.

Maitintis skrenda sau lei nusileidus. Medžioja viša naktį netoli slėptuvų, tačiau gali nuskristi ir toliau. Minta vabzdžiais: dvisparnais, vabalais, gaudo drugiui, laumžirgius. Birželyje atsiveda 1-2 jaunikliai. Maksimali žinoma gyvenimo trukmė 12 metų.

Svarbiausias šikšnosparnių nuopelnas tas, kad jie sunaikina daug kenkėjų, kurių paukščiai nesugaudo dieną. Griaunant senus pastatus naikinamos ir šikšnosparnių slėptuvės bei žiemavietės. Norint privilioti šiuos žvėrelius reikia pagaminti specialius inkilus. Jie tvirtinami prie nešakotų medžių kamienų ar stulpų 4-8 m aukštyje. Landa droma ne viršuje, bet apačioje. Miškuose, kur nėra natūralių drevių (jaunuolynuose), reikia 1 km² plotė iškabinti 10-15 tokijų inkilių.

Artūras ČEPONIS,
nuotraukos
autorius

svoris 5-10 g. Kailiukas ant nugaroš ūiesių gelsvai rusvas arba pilkšvas su rudu atspalviu. Ūiesių plaukų viršūnės kontrastuoja su blyškai juoda apačia (Lietuvoje vyrauja pilkšvi ausyliai, kailiuko spalva panašus į pilkajį ausyli). Pilvas, lyginant su nugara, daug šviesesnis.

Paplites Europoje, Azijoje, Š. Afrikoje vidutinio ir šilto klimato juoste. Lietuvoje aptiktas keliuose rajonuose. ANP aptiktas 4 vietose. Gausiausias Minčios vandens malūne.

Nevengia didelių mieštų. Mégsta inkilus su maža landa. Dieną slepiasi medžių drevėse ir plyšiuose, po palangėmis, pastogėse. Maitintis skrenda beveik sutemus. Kai mažai vabzdžių gali maitintis ir šviesiu paros metu. Maitinasi 400-500m

ma ausylių žiemoja vidutiniškai 5 mėnesius.

RUDASIS NAKVIŠA

Nyctalus noctula Schreber

Tai didžiausias mūsų šikšnosparnis, jo kūno ilgis 64-81 mm, svoris 21-36 g. Plaukai tankūs ir trumpi, ant nugaro beveik vienpalviai; viršūnėlės pilkai rudos, žvilgančios, o apačia rusvai pilkšvos truputį šviesesnės spavos. Apatinė kūno dalis šviesesnė, plaukai vienpalviai, murzinai gelsvai rudi. Ausys trumpesnės ir platesnės nei kitų šikšnosparnių.

Paplites Europoje, Azijoje, Š. Afrikoje vidutinio

ir šilto klimato juoste. Lietuvoje aptiktas keliuose rajonuose. ANP aptiktas 4 vietose. Gausiausias Minčios vandens malūne.

Labiausiai mēgsta plėialapius miškus ir parkus, bet gyvena ir mišriuose miškuose, pušynuose. Slėptu-

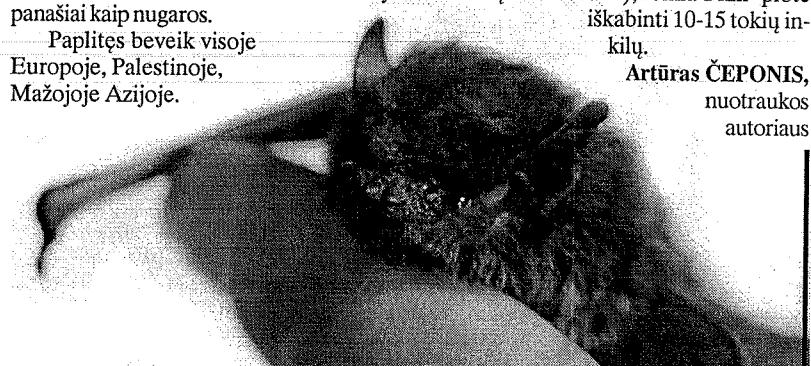
atsiveda 1-2 jaunikliai. Maksimali žinoma gyvenimo trukmė 12 metų.

NATUZIJAUS ŠIKŠNIUKAS

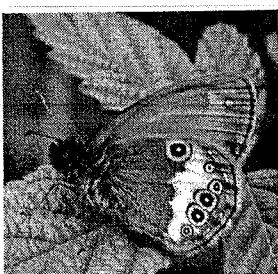
Pipistrellus nathusii
Kaiserling et Basius

Kūno ilgis 48-56 mm, svoris 6-8 g. Nugara dažniausiai pilkai rusva arba tamsiai rusvai pilka. Plaukų pamatinė dalis juoda. Pilvas ir krūtinė rusvai pilki arba drumzlinai pilki, paaušai ir kaklo šonai tamsesni, panašiai kaip nugaro.

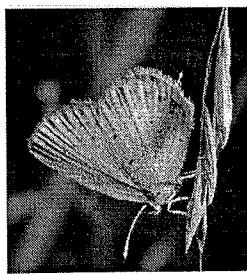
Paplites beveik visoje Europoje, Palestinoje, Mažojoje Azijoje.

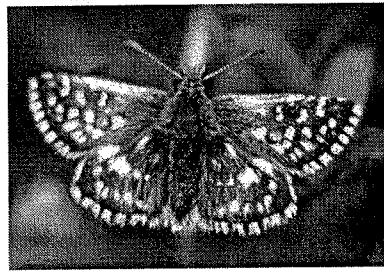
DAR KETURI, PASIRODANTYS TIK DIENĄ

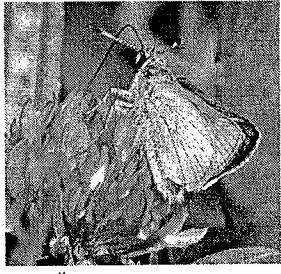
KRŪMINIS SATYRIUKAS

UODEGUOTASIS MELSVYS

MAŽOJI HESPERIJA

MIŠKINIS STORGALVIS

Pries tris metus "Ladakalnyje" (Nr. 47, 48) buvo išspausdintas gamtos m. dr. B. Šablevičiaus straipsnis – "Dieniniai drugai". Kaip rašo pats autorius, tai buvo pirmasis jo bandymas sistemingai "sutvarstyti" ANP teritorijoje esančius dieninius drugius, kurie parke niekada nebuvu tirti sisteminiagai. Straipsnyje aprašomi trylikos metų epizodinių stebėjimų rezultatai. Pateikiami sistematiniai duomenys apie rūsių įvairovę ir jų gausumą. Tačiau, net ir labai detalius ataskaitos negali perteikti išbaigto gamtinės įvairovės vaizdo. Gamta yra dinamiška struktūra, kurios neįmanoma išsprasti į nekinančių skaičių rėmus. Todėl šame straipsnyje pateiktas dieninių drugių sąrašas yra nepilnas ir kasmet papildomas naujomis rūsimis.

Šiais metais ANP teritorijoje buvo sugautos 4 naujos dieninių drugių

rūsys: krūminis satyriukas, uodeguotas melsvys, mažoji hesperija ir miškinis storgalvis.

Krūminis satyriukas (*Coenonympha arcania* L.) yra satyrinių šeimos drugys. Aptinkamas višejoje respublikoje, nors ne visur vienodai gausiai. Dažnesnis Pietryčių Lietuvoje. Tai nedidelis gelsvos arba šviesiai rudos spalvos drugys. Iš kitų satyriukų išskiriantis platesniu tamsiai rudu viršutinės pusės priekinių sparnų galu. O aptinėje pusėje žemutiniuose sparnuose yra ištisinis Baltos spalvos ruožas su tamsiomis apskritomis dėmelėmis.

Krūminis satyriukas skraidyt pradeda 06-07 mén. saulėtose miško aikštélėse, bei pakelėse. Kadangi, ši rūsis yra dažnėsnė Pietryčių Lietuvoje, tai ir parko teritorijoje neturėt būti reta. Šią vasarą buvo sugauti 4 drugiai Palūšės ir Vaišniūnų girininkijose.

Viena gausiausiai

Lietuvos dieninių drugių šeimų yra Melynuakai. Jos atstovas – uodeguotas melsvys (*Everes argiades* Pall.), pirmą kartą parke sugautas – šiaisiai metais gegužės mėnesį Obelų Rage. Drugys yra įdomus tuo, kad pabaltijo šalyse pasirodė šiamet šimtmetyje, bet dėl atšauraus klimato gausiau nepaplitę. Dabar jis dažniausiai randamas Lietuvos pietryčiuose, o šiauriniuose rajonuose yra labai retas. Apibūdinti melynuukų rūsių gam sudėtinga. Šios genties drugeliai yra nedideli, melynos spalvos, besiskiriantys tik apatinėje pusėje esančiomis įvairovėmis dėmelėmis.

Krūminis satyriukas uodeguotasis melsvys užpakaliniuose sparnuose turi nedideles ataugėles – uodegėles, kurių neturi kitos melynuukų rūšys. Drugiai turi dvi generacijas: pirmoji skraidyt pradeda 5 mén., o antroji 7-8 mén. Parke rūsis turėt būti reta arba apyretė, kurios

gausumą lemia žiemojimo sąlygos.

Mažiausiai Lietuvos dieninių drugiai – Hesperijos. Šioje šeimoje žinomos dvi gentys – storgalviai ir hesperijos. Tai maži, nelabai išvaizdūs ir sunkiai pastebimi drugiai. Galbūt dėl šios priežasties, ANP teritorijoje žinoma, jų rūsinė įvairovė nėra didelė, nors patys drugiai nėra reti.

Mažoji hesperija (*Pyrgus malvae* L.), tai nedidelis (mažiausiai individu sparno ilgis tik 11 mm), juodai baltas drugelis. Skrydyje lažiau priemonantis kandži, nei dieninė drugi. Nuo kitų hesperijų skiriasi savo viršutinėje užpakaliniu sparnų pusėje esančia ryškiai baltų apvalių dėmelių išorine juosta.

Lietuvoje mažoji hesperija nėra reta rūsis. Ji randama sausose lapuočių ir spygliuočių miškų proskynose, pakelėse. ANP drugys sugautas Kaltanėnų girininkijos Obelų Rago laukuose

gegužės mėnesį.

Miškinis storgalvis (*Ochlodes venatus* Brem. et Grey.) – nedidelis šviesiai rudos spalvos drugys. Neryškios geltonos dėmelės viršutinėje sparņų pusėje ir tamsesnės sparňų gyslos, šią rūsi skiria nuo kitų storgalvių.

Literatūriniais duomenimis miškinis storgalvis yra dažnas respublikoje, bet nevienodai plitęs. ANP teritorijoje jo gausumas nėra žinomas. Vienas drugys šiaisiai metais sugautas Vaišniūnų girininkijoje 7 mén.

Matome, kad visos, šiaisiai metais, naujai rastos dieninių drugių rūšys nėra didelės retenybės respublikoje. Vadinasi, mes dar gerai nežinome visų savo dažnų rūsių, jau nekalbant apie retasias. Galime padaryti išvadą, kad parko dieninių drugių įvairovė dar mažai ištirta ir reikalauja didesnio mūsų dėmesio.

Asta SURVILAITE

VERITA ŽINOTI MAŽUOJU PARKO ŽIEDU

Ilgis – 40 kilometrų. Trukmė – 3 valandos.

Pradékime kelionę nuo Palūšės kaimo, įsi-kūrusio prie didelio Lūšių ežero, kurio ilgis 6 kilometrai, o didžiausias gylis – 37 metrai. Per kai-

mą eina kelias, kuris pra-ejusiais amžiais jungė Vilnių su Daugpiliu ir toliau vedė į Rygą. Todėl Palūšėje kūrėsi prekybininkai, statė karčiamas, buvo nakvynės namai, bet XIX amžiaus antro-

je pusėje, nutesus geležinkelį Peterburgas-Varsuva, ten, kur dabar Ignalinos miestas, buvo pastatyta geležinkelio stotis. Palūšė neteko savo strateginės reikšmės, prekeiviai persikėlė į Ig-

naliną, o Palūšė liko nedideliu kaimeliu, prigludusiu prie Lūšių ežero. Tik ant kalvos išliko stovėti medinė Palūšės bažnyčia, pastatyta dar 1750 metais.

Prieš trejetą metų

bažnyčia buvo pradėta restauruoti ir dabar ją sunku beatpažinti: sutvarkytas šventorius, perdengtas stogas, naujomis lentomis apkaltos sienos, pakeisti pamatai

(nukelta į 7 p.)

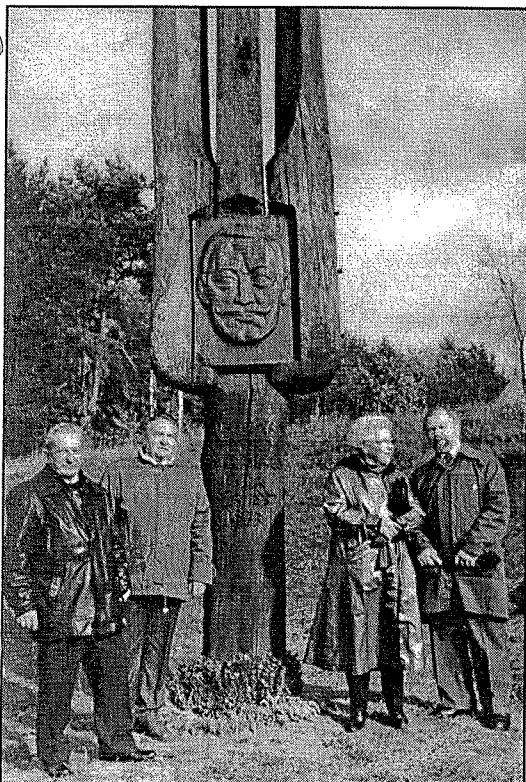

MAŽUOJU PARKO ŽIEDU

(atkelta iš 6 p.)

ir laiptai, bet dar laukia nemaži darbai bažnyčios bei varpinės viduje. Beje, varpinė vienintelė Lietuvoje tokia – aštuonkampė, primenant senovinį lietuvių medinių pililių sargybos bokštą. Bažnyčios su varpine ansamblis yra architektūros paminklas. Bažnyčioje yra senų paveikslų, vargonai, kurie dar mena, kad jais grojo Miko ir Kipro Pet-

liną tyvuliuoja net šeši ežerai. Romantikams galiau papasakoti legendą apie lietuviatės Alinos ir kalavijuočio Ignos meilę, davusių miestui vardą, o realistams pasakysiu, kad pavadinimas kilo nuo netoliese buvusio Ignalinkos dvarelito vardo. Dabar tai nedidelis rajono centras, turintis tik apie 7 tūkstančius gyventojų. Didesnio augimo

rauskų tėvas. Cia jis vargonininkavo, vedė, čia gime ir Mikas Petrauskas – pirmosios lietuviškos operos „Birutė“ autorius. Jam Palūšėje pastatytas skulptoriaus J. Kėdainio paminklas, 1973 metais minint kompozitoriaus gimimo šimtiasias metines.

Bet neužsibūkime Palūšėje. Mūsų laukia kelionė mažuoju parko žiedu. Pro valčių stotį važiuojame Ignalinos link. Vos spėjus pakilti ant kalvos, dešinėje kelio pusėje atsiveria vaizdas į Gavio ežerą, už jo – Gavaitis. Viso aplink Ignal-

nenusimato, perspektiva – poilsis ir turizmas.

Mes į Ignaliną nevažiuojame, o ties Strigailiškiu, kur rodyklė rodo, kad iki Giūnių 13 kilometrų, sukaime į kairę ir važiuojame per parko gamybę zoną.

Cia pat už posūkio matyti Gaveikėnai. Tai sena gyvenvietė. Mes į kaimą neužsuksim, tik pasakysiu, kad Jame yra vandens malūnas, kuris pritaikytas poilsiu, o kai me gyvena pensininkų Augulių šeima. Jie turi sukaupę mūsų praeities buities reikmenų ir įrankių, savo namuose įruo-

sė muziejų. Savarankiskai keliaujantieji gali ji aplankytį, išsimaudytį malūno užtvankoje, apžiūrėti gatvinį kaimą.

Pravažiavę tvenkinius, kylame į kalną ir patenkame į miškų karaliją. Tiesa, prieš tai trumpam atsiveria vaizdas į Dringio ežerą, kurio pakrantėje stovi įspūdingi Jonalaukio poilsio namai, priklausantys privačiam asmeniui. Tai buvusio nedidelio Jonalaukio dvarelito teritorija. Šiuose poilsio namuose galite apsistoti nakvynei, išsimaudytis pirtyje, pasiūstyti ežere valtimis, pažaisti tenisą.

Išžiajau parko teritorijos dalį užima rekreatinė zona. Joje galima ilgesčiai lankymo taisykių. Poilsis gana įvairus: pas gyventojus (agroturizmas), stacionariuose poilsio namuose ir vilose, priklausančiose įvairoioms organizacijoms bei privatiems asmenims, arba stovyklavietėse, kur yra būtiniausiai miško baldai, pavėsinės, laužavietės, maudymosi vietos, paruoštos malkos lažui. Poilsavietės pritaikytos automobilių, vandens ir pėstiesiems turistams. Jos yra prie kelių ir nesunkiai pasiekiamos vandens maršrutais. Už stovyklavimą imamas tam tikras mokesčis, ir kiekvienas keliaujantis

sideda didžiausiai parko miškai – Ažvinčių ir Minčios girios. Ažvinčių giroje yra parko rezervatas. Tai 700 hektarų miško, palikto augti natūraliai. Į jo gyvenimą žmogus nesikiša. Važinėti, grybauti, uogauti rezerve draudžiama. Rezervatą galima aplankytī tik lydimam parko darbuoto.

Išvažiavus iš miško, atsiveria nuostabūs vaizdai į Dringio ežerą. Tai vienas didžiausiu parko ežerų. Jo kranto linija labai vinguota, daug salų, pietiniai krantai apaugę sausais pušynais, o ypač nepakartojuamos ežero įlankos, kurias vietiniai gyventojai vadina kumpais, pusiasalius – ragais. Ežere net penkios salos, yra sekliumų ir duburių. Ežeras žuvingas. Bet kokiu metu laiku čia sutiksite žvejus mėgėjus ir poilsiautojus. Ežeras mena mēna tuos laikus, kai prie Vaišniūnų kaimo, prie kurio mes ir artėjamame, ant kranto buvo rišami sielai, o vėliau ežerais ir upeliais buvo plukdomi iki Žeimenos upės ir pasiekdavo Vilnių ar net toliau. Tai buvo ilgas ir varginantis darbas.

Vaišniūnai išsidėstę šiauriniame Dringio ežero krante. Rašytiniuose šaltiniuose kaimas paminėtas 1554 metais. Tada čia buvo 5 ūkiai. 1894 metais kaime

skyrė kaimą į dvi dalis. Linija ėjo ties ažuolu, kuris auga šalia kelio. Ji padalijo kapines, vieno gyventojo troba liko Lietuvėje, o tvartas atsidūrė Lenkijoje. Tai buvo neramus laikas, klestėjo kontrabanda, buvo uždarysta lietuviška pradžios mokykla.

Dabar Vaišniūnuose yra nacionalinio parko girininkija. Vietovė labai mėgstama poilsiautojų ir turistų. Kaime yra senų trobesių, statytų šio amžiaus pradžioje. Per kaimą teka ir savo vandenis atiduoda Dringui Švogenos ir Juodupės upėliai. Tuoj už Juodupės, kairėje kelio pusėje, Dringio įlanka Juoda kumpis, kur įrengta poilsavietė turistams.

Tarp Dringio ir Baluošo ezerų tik 1,2 kilometro. Mes šiuo keliu ir važiuojame. Dešinėje kelio pusėje nuostabiai gražus beržynėlis. Tai apsauginė juosta. O i dešinę rodyklė rodo, kad keliais suka į Vaišnoriskę. Gaila, bet mes ten nesukame. Tai kitos ekskursijos, didžiojo žiedo, maršrutas. Galima tik paminioti, kad už 3-5 kilometrų nuo asfaltuoto kelio yra parko etnografiniai kaimai – Šuminai, Strazdai, Vaišnoriskė ir Variniškės.

Palei kelią miškai, kuriuos ypač mėgsta ignaliniečiai, nes čia grybin-

po parką turi įsigyti parko lankytocio bilietą.

Už Jonalaukio vėl keliais yeda į mišką. Cia pra-

buvo 72 gyventojai, 1926 metais – 103. 1922 metais Vaišniūnus perkirto demarkacinė linija. Ji

giausios parko vietas. Stai – atsveria vaizdas į Baluošą, vieną gražiausios parko vietas. Nukelta į 10 p.)

Gal prisimindama Valentino dieną, o gal tiesiog todėl, kad meilė nepripažsta metų laiką, vieną akimirka širdis netikėtai prabyla eilėmis. Ir nieko čia žmogau nepadarysi. Anot K. Binkio "...tik pirštas priversi įkišęs duryse...". Telieka džiaugtis tuo širdyje nesibaigiančiu pavasariu, nors už lango ir lyja lietus, byra medžių lapai ar tyliai krenta snaigės. O kaip noris su kuo nors pasidalinti ta šiluma – juk tikrasis pavasaris dar taip toli...

Trys žodžiai

Prabėgo ši diena
Kaip žodžiai trys,
Kalbom lyg lavina
Palikę užpilti,
Taip ir neištarti.

O gal be garso ištarti
(todėl jų tu neišgirdai)
Mano veide jie iškalti:
"Myliu Tave Labai!"

Akimirką nuoširdumo

Tau dovanoti noriu
Savo džiaugsmo
Tik gabalėli, bet
Patį skaisčiausią.
Kad nesakytum, jog
Mano širdis bejausmė,
Ir kad suprastum - man
Esi brangiausia.

Paimk ir nusinešk,
Be padėkos, be žodžių.
Tegul nuskaidrins tavo
Akimirkas sunkiausias.
Aš savo širdį tau
Šiandien parodžiau, nes
Myliu tave
Labai,
Labiau,
Labiausiai.

Du

Mes vieną obuolių dalinam,
Viens kitą valgom akimis.
Mūs kūnai lyg vijokliai susiviję.
Dar noksta vaisius. Greitai kris.

Gal su trenksmu suduš į žemę,
Gal pasipils nelaimės ir vargai,
O kai atsitokėsime pasenę,
Primins jaunystę vien randai.

Tačiau taip bus. Galbūt. Jei lemta,
Tegul. Dabar tai nesvarbu.
Ir viens po kito vaisiai žernėn krenta,
O mes juos valgome abu.

VOLUNGE

Linas Stanaitis

Valentino lyrika

Ugnis ir vanduo

Aš – šeštanti banga, tu – miegantis vulkanas.
Vienodai mūs jėga galinga ir baugi.
Supuosi ir blaškaus aš jausmų okeanuos,
Tu – tyliai lyg žvaigždė giliai viduj degi.

Galbūt nėra mums lemta suprasti vienas kitą:
Man – tavo ramybę, o tau – manas aistros.
Bet aš dangaus maldausiu nubusdamas kas ryta,
Kad leistų mums be pykčio suvienyti jėgas.

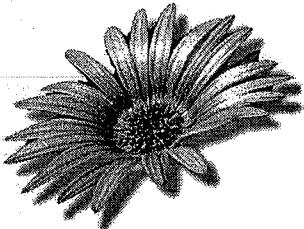
Gal tu many nuskžsi, gal aš tavy sudegsiu –
Juk net aistros užlieta liktum išdidi.
O gal ramybę savo aš su tavim astrasiu,
Tu man kaip niekas kitas esi tokia brangi.

Ir kai audros dievai mane daugiau nešauks jau,
Nurimės tau prie kojų prasiveržimo lauksiu.

VOLUNGE

Artūras
Čeponis

Ar gali būti
kas nors maloniu
Už naktį
Praleistą su tavimi
Besiklausant lakštingalų.

Ar yra kas
paslaptingiau
Negu tai,
Kad gyveni
kartu su dievais
Tarp mirtingųjų.

Aryra
šiam pasauly
Suprantamesnė kalba,
Kuri pasakyty daugiau
Už paprastą
medžių ošimą.

Ar užgimus
šviesesnė galva,
Kad sukurtų
Ką nors tobuliau
Už dėsnį gamtos
apskritimą.

Ar kada beišvysi
ką nors nekalčiau
Už tavo tyras akis,
Kai kalbini medži ir žolę.

Ar kada nors
priklausys man
Daugiau
Nei menkiausia
vilties kibirkštis
Ir pati trapiausia svajonė.

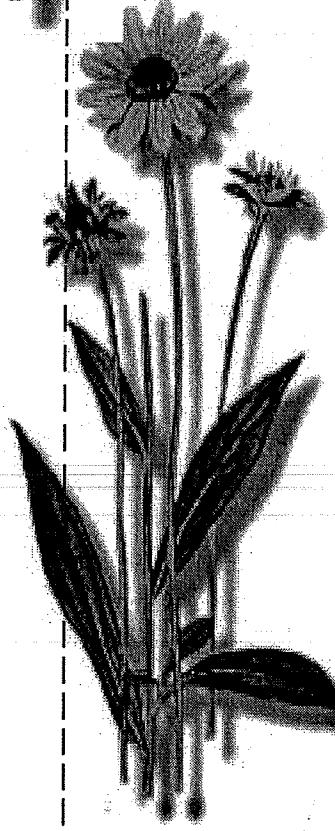
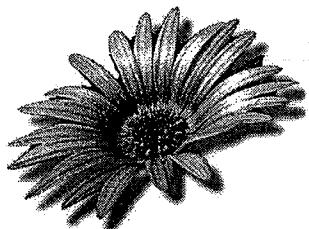
Vaikščiojant gatve

Tavo pėdsakus lietus
Nuo šilto grindinio nuplaus,
O aš dar vaikščiosiu ilgai,
Ieškodamas aklai
Tavęs

Kai aš vaikščioju gatve,
Lietus man primena tave.
Tik jis dar gali
Bučiuot tau skruostus,
O aš - jau negaliu.

Tavo kvapą iš laukų
Atklydės vėjas išnešios,
Tik aš dar vaikščiosiu ilgai
Ieškodamas aklai
Tavęs

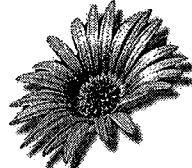
Kai aš vaikščioju gatve,
Man vėjas primena tave.
Tik jis dar gali
Glostyt tavo plaukus,
O aš - jau negaliu.

Štai išaušo kitas rytas
Saulė spigina akis
Tavo žodis pasakytas
Man apkurtino ausis

Šios dienos aš šitaip laukiau
Nemiegojau per naktis.
Išbučiuosiu tavo skruostus
Ir pažvelgsiu į akis

Sublizgės lyg žiburiukai
Gal net ašara ištrykš
Šyptelės balti dantukai
Suplazdės stipriau širdis.

Mes vaikstom laimingi,
Kaip visad linksmi,
Viskam abejingi
Paklystam nakty.

Nušvito mėnuo štai nebyliai
Mes vaikštinėjome abu
Ir krito medžių lapai tyliai
Lig ryto būsime kartu.
Mes vaikštinėjom ir kalbėjom
Apie nebūtus dalykus
Kaip laikas bėga nepastebėjom
Ir visgi laikas į namus

Išsiskyrimo valanda artėja
Bet gal šita naktis leminga
Ateis kokia geroji feja
Ir padarys abu laimingus.
Bet toks stebuklas neįvyko
Reikėjo vėlgi išsiskirt
Vėl laukti reiks lig kito ryto
Kada galėsim susitikt.

Valentino lyrika

MAŽUOJU PARKO ŽIEDU

(atkelta iš 7 p.)

sių parko ežerų. Ežere yra net šešios salos, o vienoje iš jų – Ilgasalėje yra septynių metrų gylio ežerėlis, iš kurio į Baluošą išteka upelis. Ežero pakrantės žemos, smėlėtos, todėl mėgstamos poilsiautojų. Bet čia sustoti galima trumpam, poilsiviečių ilgesniams laikui nėra. Į Baluošą išteka Buka, nešanti Utėnko ir Utėnio vandenis. Prie ežero glaudžiasi etnografiniai Šuminų bei Strazdų kaimai.

Sustojame Trainiškio kaimelyje. Jame šešios sodybos ir tik penki gyventojai. Nacionaliniame

parke gyventojų nuolat mažėja, vienam kvadratiniam kilometrui tenka vos apie tris gyventojus. Nors parke yra apie 116 kaimelių, bet didesnės gyvenvietės tik kelios: Kaltanėnai, Vaišniūnai, Ginučiai, Palūšė, Meironys. Žmonės dažniausiai dirba miško darbus parke arba ūkininkauja. Bet dirbamos žemės nedaug, o ir ta nederlinga. Labai daug pensininkų.

Geriausia perspektyva – kaimus panaudoti turizmui. Pavyzdžiu, Trainiškis. Cia visi trobeisiai pritaikyti poilsiu, nes kaimelis labai jaukus,

prigludęs prie Baluošo ežero, išlikusios aukštaitiškos dvigalės trobos, svirnai ir pirtelės. Kaimas turi gražią tradiciją – šventi kasmetinę Parko šventę, kuri vyksta rugpjūčio mėnesį. Tada čia suvažiuoja giminės, artimieji, draugai. Jau tapo tradicija, kad per šią šventę tautodailininkas iš Kauno Romas Kaunelis, kuris čia poilsiauja jau apie 20 metų, kaimui padovanoja po vieną savo sukurtą medinę skulptūrą. Kaimė jau stovi "Muzikantas", "Dūdorius", "Koplytstul-

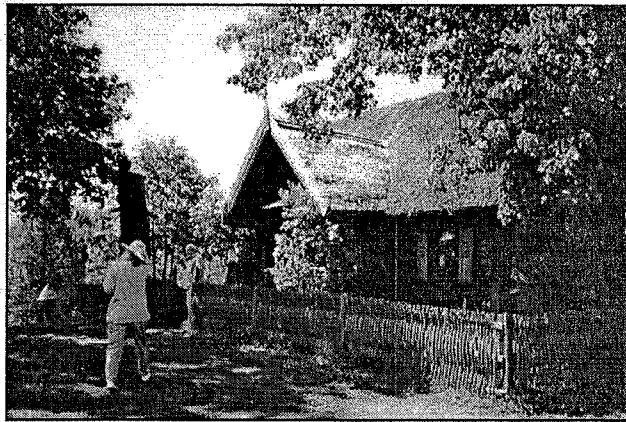
pis", "Rūpintojėlis".

Pasivaikščiojė ežero pakrante per kaimo kie-mus – neineiname prie ažuolo – gamtos paminklo. Šis medis mena dar tuos laikus, kai senovės lietuvių garbino medžius, tikejo, kad jiems mirus medžiuose apsigy-

vena sielos, prie jų eida vo pasisemti stiprybės. Šiam ažuolui apie 600 metų, jō kamieno apimtis per 6 metrus, aukštis – 22 metrai.

(Pabaiga kitame numeryje)

Albertas UMBRAŽIŪNAS,
ekskursijų vadovas

TAI IDOMU

Česnakas (*Allium*) yra Lelijinių šeimos augalas, kilęs iš Vidurinės Azijos. Šiuo metu pasaulyste priskaičiuojama apie 400 šios genties rūšių. Tuo tarpu Lietuvoje yra žinoma 12 rūsių (kartu su kultūriniais). Lietuvoje geriausiai žinomas – meškinis česnakas (*A. ur-sinum*). Senovėje jis buvo naudojamas kaip vaisatinis ir maistinis augalas. Dabar meškinis česnakas yra išrašytas į LRK šalia kitų 3 česnakų rūsių: kampuotojo (*A. au-gulosum*), porinio (*A. sco-rodoprasum*) ir dirvinių (*A. vineale*). Dažniausiai Lietuvoje sutinkama laukinio (*A. deraceum*) česnako rūsis. Ji išplitusi lengvų ir nederlingų dirvų rajonuose. Kaip daržovės, prieskonai ir vaisatiniai augalai dažniau auginamos šios rūsys: valgomasis česnakas, valgomasis svogūnas ir poras. Likusios rūsys yra mažai paplitę kultūriniai ir dekoratyviniai augalai, pvz., laiškinis, tuščialaiškis, kalninis ir kt. česnakai.

Aukštaitijos nacionalinio parko teritorijoje natūraliai auga tik 1 rūsis – laukinis česnakas. Jį galima rasti sausuoje saulėtuose šlaituose arba pamiškėse.

Česnakai yra svogū-

niai, smulkūs, rausvos spalvos. Tik dekoratyvių česnakų rūšys yra stambiai ir ryškiai žiedais.

Dažnas ir idomus reiškinys, būdingas šitai genčiai, yra gyvavedystė

maistą. Tai padidindavo jų darbingumą ir veikdavo kaip profilaktinė prie-monė prieš maliariją ir kitas ligas. Skaitydami Herodoto liudijimus sužinome, kad statant Heropso piramidę česna-

jėgas, bet ir didina "vyriškąją" galia.

SENIUSIAS GYDYTOJAS

Jau 1550 m. pr.m.e. "Eberso kodekse" buvo

AROMATINGASIS DRAUGAS

niniai augalai. Nedidelis daugiaskiltis svogūnėlis yra ne kas kita, kaip pakiteš sutrumpėjės stiebas su mésingais lapais. Juose augalas sukaupia atsargines maisto medžiagas, kurias vėliau sunaudoja nepalankių vegetacijai periodu. Lapai gali būti pamatiniai, apvalūs, arba plokštūs. Iš svogūnėlio išaugantis stiebas vadinas žiedynstiebiu. Jo viršūnėje susiformuoja galvutės pavidalo daugiažiedis žiedynas iki žydėjimo apgaubtas plona skraiste (makštimi). Česnakų žiedai yra neiš-

arba niviporia, kada žiedynuose susiformuoja maži svogūnėliai. Tokiu būdu augalas prisitaiko sekmingesniams vegetatyviniam dauginimuisi, nes nevisuomet subrandina sėklas.

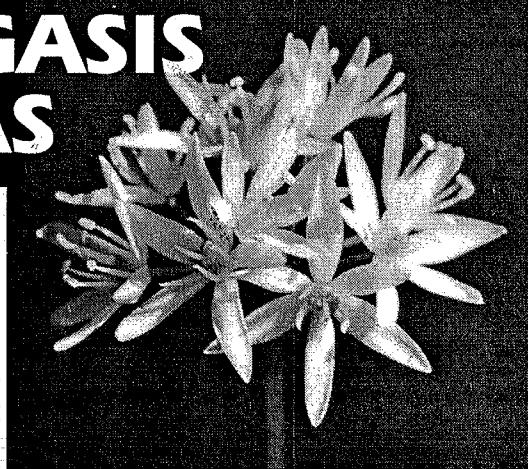
Nors išairių česnakų rūsių išorinė sandara gali skirtis, bet jiems visiems būdingas stiprus specifinis kvapas. Jis priklauso nuo eterinių aliejų, ypač eterino (garstyčių) aliejus, susikaupiančio augalo ląstelėse.

Česnakus augina jau seniai. Senovės Egipte česnaką dėdavo į vergų

kams, svogūnams ir porams buvo išleista 1600 talentų – daugiau nei 40 tonų gryno sidabro.

Senovės Romoje česnakas taip pat buvo labai vertinamas. Tai buvo būtina legionierų racionalo dalis. Romiečiai manė, kad jis ne tik stiprina

tot.j. AUGLYS

aprašytojų gydomosios česnako savybės. Senovės Romos gydytojas Dioskorinas, gyvenęs I-ame mūsų eros amžiuje taip pat apraše gydomąsias jo savybes. Jis siūlė ši augalą naudoti skrandžio spazmų nuraminių (nukelta į 11 p.)

AROMATINGASIS DRAUGAS

(atkelta iš 10 p.)

mui. Senovėje graikai ir slavai česnaką naudodavo įkandus gyvatėms. Česnaką jie vadino "gyvates žole".

Mūsų protėviai galvojo, kad česnaką reikia nesioti pririštą virvute ant krūtinės. Tai turėjo apsaugoti nuo holeros, maro, vidurių šiltinės. Šiam prietare, beje, yra logikos, nes augalas turi stiprų antiseptinį poveikį. Viena skiltelė sutrinto česnako net 280 valandų haikina mikrobus. Česnake esantys eteriniai aliejai naikina tuberkuliozės ir difterijos sukėlėjus. Karo metu šviežias česnako sultis naudodavo pūlinę žaizdų gydymui.

Liaudies medicina siulo česnakus naudoti skrandžio, žarnyno, koso ligoms gydyti (2-3 skiltelės tris kartus dieną).

Česnakas turi šlapimą ir prakaitą varančių savybių, priešuždegiminį ir stiprų baktericidinį poveikį. Dėl šių ypatybių ji galima naudoti gydant grią, anginą, dizenteriją.

Išoriškai (lašelių, sulščių, tepalų ir vandens trauktinių iš lapų ir gumų pavidalu) ji naudoja sunkiai gyjančių žaizdų, anginos, slogos, seborėjos gydymui.

Norėdami paruošti vandens trauktinę smulkiai supjaustykite 2-3 skiltelės, užpilkite stikline verdančio vandens, laiky-

kite 40-60 minucių, perkočkite. Klizmoms stiklinei verdančio vandens reikia 5-6 skiltelių česnako.

2-3 skiltelės česnako turėtų sunaudoti kiekvienas vyriškis sulaukęs klimakterinio periodo. Tai panaikina galvos skausmą, nemigą, nerimą.

Šviežiomis česnako sultimis ar tepalu, pagamintu iš sulčių ir kiaulės taukų (lygiomis dalimis) naikinamos karpos ir nuospaudos.

Homeopatijoje česnaką vartoja sergant bronchine astma, kosmetikoję – plaukų stiprinimui.

Pagalvojus, net keista, kad vienas augalas gali turėti tiek gydomųjų savybių. Tai nulemia jo cheminė sudėtis. Česnake yra fitoncitų, eterinių aliejų, vitaminų C, PP, B₁, baltymų, fitosterinų, daug inulino, makro ir mikro elementų, ypač kalio, magnio, geležies.

Officialioji medicina rekomenduoja naudoti spiritines česnako ištraukas esant virčkinimo sutrikimams, sergant hiperonija, ateroskleroze.

Sausas česnako eks-traktas – pagrindinė alaholo sudėtinė dalis. Šis preparatas naudojamas gydant tulžies ir kepenų ligas, užkietėjus viduriams. Paskutiniaisiais metais pasirodė nauji vaistai – alikor, alisat. Jie naudojami gydant atero-

sklerozę, hipertonią.

Kaip ir visa, ši "panacea" turi ir kitą pusę. Česnakas gali dirginti virškinamojo trakto organus, inkstus ir kepenis. Tiems, kurie nenaudojo česnako anksčiau, reikėtų pradėti nuo mažesnių dozių. Iš viso nerekomenduoja mažiau valginti sergant inkstų ligomis, epilepsija, neštumo metu, paastrėjus hemorojui. Yra žmonių, kurie alergiški česnakui. Nusprendus juo gydytis reikėtų pasikonsultuoti su gydytoju.

SKANU IR SVEIKA!

Česnakus nuo senų laikų žmonės naudoja savo racione įvairiausiais pavidalais – šviežią, džiovintą, sūdytą, marinuotą. Lapus naudoja marinatams ir sūrymams pagardinti. Česnakas – vienas iš pagrindinių priemonių, naudojamų daugelio tautų virtuvėse. Jis ypatingai populiarus Azijos šalių patiekaluose. Reikia priminti, kad pietuose augančios česnako rūšys yra salstelėjusio skonio, šiauriniuose – aštresnės. Ižiemai ruošiamus patiekalus česnakas dedamas ne vien tam, kad suteiktų specifinį skonį. Jis neutralizuojat puvimą skatinančius mikroorganizmus.

Česnako aštrumas priklauso nuo jo subrendimo ir džiovinimo sąlygų. Biologiskai aktyvios medžiagos esančios skiltelėse skatina medžiagų apykaitą, padeda pašalinti cholesterolino

perteikių, (tas pačias savybes turi ir česnaką lapai). Naudingosios česnakų savybės nedings jei jo neperkaitinsite. Iš srubas ir antruosius patiekalus smulkiai supjaustytas česnakas dedamas jau išjungus ugnį, bet kol maistas dar labai karštas. Ruošiamam maistui savo aromatą česnakas perdoda per 3-4 minutes. Tik taip išgaunamas švelnus, malonus jo kvapas vienodai persmelkiantis visus ruočiamos maisto komponentus ir harmoningai derantis su kitais prieskoniais.

MAŽOSIOS GUDRYBĖS

Sumažinti arba net sunaikinti česnako kvapą galima kitais prieskoniais – cinamonu, mėta, anyžiais, kmynais.

Daugelis žmonių nevalgo česnako dėl ilgai išsilaikančio kvapo. Kvapas visiškai išnyks pakramčius šviežios petražolės šakele.

ATSARGOS Į NAUDĄ!

Šiandien parduotuvėse galima nusipirkti ir sauso česnako, ir marinuoto, česnakinės druskos. Visa tai galima paruošti ir patiemams.

-džiovinti reikia susmulkintas česnako daleles, geriau atvirame ore.

– jeigu sutrinsite džiovintą česnaką į miltelius ir sumaišysite su druskos santykii 1:1, turėsite česnakinės druskos. Hermetiškuose stikliniuose in-

duose taip paruošta česnaką galima laikyti keletą metų. Tik neužmirškite – į patiekalus reikia berti tik išjungus liepsnai.

Prancūzijoje labai populiarus grūstinių ir gasconiškas sviestas, viduriuje Azijoje – ložižanas.

Gaskoniškas sviestas – 15 česnako skiltelių minutėi įmeskite į verdantį vandenį, išdžiovinę sutrinkite su 4 didelias šaukštės lydytų kiaulės ar jautienos taukų, pasūdykite. Toks sviestas patiekiamas su ankštiniais ir grybų patiekalais, baklažanais.

Grūstinių – 1/2 galvutes česnako sutrinkite pliestelėje, įdékite 0,5-1 arbatinį šaukštelių susmulkinio džiovinto baziliko, išmaišykite, įdékite 60 g sviesto ir 2 didelius šaukštus susmulkinio kieto sūrio. Viską reikia išsukti iki vienalytės masės. Patiekama su makaronais ir sriubomis.

Ložižanas – 400 g česnako sutrinkite piestelėje. Užvirinkite 100 g aliejus. Jam atvésus supilkite česnaką ir dažnai maišydami atsaldykite iki kambario temperatūros. Vėliau įdékite maltų pipirų (20 g raudonųjų arba 25 g juodujų). Ložižaną saugo stikliniame gerai uždarytame inde ir deda kaip prieskonį įsribas ir miltinius patiekalus.

Pagal A. SURVILAITIĘ
pateiktą informaciją
ir užsienio spaudą
paruošė
Dalia SAVICKAITĖ

Jei atliekate lentelėje nurodytą atispaudimų kiekį – šaunu. Na, o jei ne, – belieka palinkėti Jums kantrybės šiuos pratimus daryti kiekvieną dieną ir gan greitai galėsite džiaugtis savo gražios rankomis.

Pagal užsienio spaudą
paruošė
Dalia SAVICKAITĖ

Ar Jūsų rankos patikimos?

Amžius	Atispaudimų kiekis	
	Vyrų	Moterų
20-40 metų	15-23	14-20
41-50 metų	13-15	12-14

Labai paprasta patinkinti rankų jégą: per 30 sekundžių greitu tempu atsikelkite nuo grindų kiek įmanoma daugiau kartų. Vyrai pratimus privalo pradėti gulėdami ant pilvo, moterys stovėdamos ant visų keturių galūnių. Paskaičiuokite kiek atispaudimų suspėjote padaryti.

ŪKINKINKUI

„EKOLOGINĖ. ŽEMDIRBYSTĖ“

Didėjant ekologiskai švariu produktų paklaušai, vis daugiau ūkininkų ir kitų žemės naudotojų imasi diegti žemdirbystę be cheminių medžiagų. Daugelyje Lietuvos rajonų jau yra susikūrė dešimtys ekologinių ūkių. Ateityje jų daugės, todėl labai svarbu, kad ekologiskai ūkininkauti mokytus visi.

Žemės ūkio ekosistemos (ekosistema – viena su kita ir su aplinka susijusi augalų ir gyvūnų višuma) yra dirbtinės, supurtos žmogaus ir žmogui. Kažkada visur, kur

šiuo metu plati dirbami laukai ir žaliuoja ganyklos, augo miškai, telkšo pelkės. Žmonių tada buvo daug mažiau ir jie vertėsi medžiokle, žvejyba. Manoma, kad abi žemės ūkio šakos – žemdirbystė ir gyvulininkystė – atsirado maždaug prieš 10000 metų Artimuosiuose Rytuose. Dabartinėje Lietuvos teritorijoje žemės ūkis ėmė rastis maždaug prieš 5000 metų.

Dabartinėse ekosistemose (žemės ūkio naudmenys) gyvena labai mažai laukinių gyvūnų ir augalų. Bet gamta nemégsta tuštumos: i agroekosistemose nuo pat jų atsiradimo nesiliauja veržtis "laukiniai" organizmai – vadinamiosios piktžolės, kenkėjai (daugiausia gyvūnai) ir lių sukéléjai (parazitai ir mikroorganizmai). Daugelis šių nepageidautinų žemdirbiams ir gyviliui augintojams organizmų atkeliaavo pas mus kartu su kultūriniais augalaais ir prijaukintais gyvūnais prieš tūkstančius metų, kiti yra vietinės kilmės, per ilgą laiką prisitaikę gyventi agroekosistemose, sugebėję iš-

muose laukuose - iš gamtinės bendrijų jas išstumia laukinės rūsys,

Kova su piktžolėmis, kenkėjais ir lių sukéléjais dažnai pareikalauja iš valstiečio daugiau jėgų ir laiko negu visos kitos agrotechnikos priemonės. Toji kova žmogaus naudai pakrypo tik prieš keliasdešimt metų, pradėjus naudoti chemines priemonės – pesticidus. Kartu su derliumi iš dirbamų laukų išvežami milžiniški kiekiai mineralinių medžiagų, susišaukusius dirvoje. Jų praradimas kaip nors turi būti kompensuojamas, kitaip dirvožemyje esančio maisto medžiagos greitai išeks ir augalai nebegalės jame augti. Ši dėsnį, tegul ir netaip moksliškai suformuluota, žmonės išsämonino labai seniai, netrukus po žemdirbystės atsiradimo. Ilgus šimtmečius buvo naudojamos organinės trąšos, pirmiausia, žinoma, mėšlas. Kartu su juo dalis naudingu medžiagu grįždama atgal į dirvą.

Susikūrus chemijos pramonei, atsirado galimybė gaminti mineralines (neorganines) trąšas. Tai ne tik pigi, bet ir kur kas lengviau negu mėšlas išbarstoma po laukus trąša. Mineralinės trąšos gana greitai išpopuliarėjo ir ēmė net konkuruoti su organinėmis. Veržlius žemdirbystės chemizavimas ir su tuo susiję pavojais paskatino kai kuriuos moks-

vingti visų agrotechnikos sprendžiamų jėems spastą. Kai kurios piktžolės gali augti tik dirba-

lininkus ieškoti alternatyvių ūkininkavimo metodų.

Ekologinės žemdirbystės pradininkai Europoje laikomas šveicaras H. Miuleris (Müller), kuris trečiąjame mūsų amžiaus dešimtmetyje mėgino rasti būdą kaip mažinti smulkų ūkių priklausomumą nuo brangstančių agrochemikalų, o dirvos derlingumą gerinti natūraliai. Septintajį dešimtmetyje, kai jau ēmė ryškėti intensyvaus žemės ūkio chemizavimo poveikis aplinkai, prasidėjo "žaliosios revoliucijos" eksportas i trečiasias pasaulyje šalis.

Per laikotarpį nuo 1973 m. iki 1991 m. kviečių derlius Europos bendrijos šalyse išaugo 10%, o jų kaina – net 20%. Išlaidos augalų apsaugai padidėjo 46, trąšoms – 37%. Atsirado žmonių, nusivylusių chemizuota žemdirbyste, pasiūlusių žalios žolės ir tyro vandens, ieškančių natūralių gamybos būdų. Bet tai nebuvò gržimus atgal, tai buvo aukštesnių žemdirbystės sistemų paieškos – žemdirbystės, pakylėtos iki filosofijos, paremtos biologine pusiausvyra, gamtos dėsniais ir kuo darnesne simbioze su žmogumi.

Natūraliam kraštovaizdžiui būdingos savitos augalų ir gyvųjų organizmų bendrijos. Jie pasisavina būtinus cheminius elementus ir gržina juos į dirvožemį sunykdamas, todėl cheminių elementų pusiausvyra išlieka stabili. Kultūriname dirvožemyje monokultūros sunaudoja daug vienos rūšies cheminius elementus, ir derlių nuėmus chemi-

nai elementai nesugrižta į dirvožemį. Kuo derlius didesnis, tuo daugiau cheminių elementų išnešama, ir pamazū atsiranda vienokiu ar kitokiu elementu stygius. Šio trūkuomo nekompensuoja net kruopščiai parinkta séjomaina. Gamtinėje aplinkoje įvairių cheminių elementų apytaka neizoliuota. Kiekvieno elemento kiekis labai priklauso nuo sąveikos su kitais cheminiiais elementais.

Žmogus, įvairiais būdais siekdamas didinti augalų derlingumą, stengiasi sudaryti jems kuo palankesnes augimo sąlygas. Taip puoselejami augalai greitai praranda turėtąs atsparumą ir sunkiau prisitaiko prie kai kurių neigiamų aplinkos veiksnių. Visų pirma tai jų negebėjimas pasisavinti cheminius elementus iš menkai tirpių junginių ir didesnis jautrumas klimato svyravimams. Neįsiūšus žmogui, jie neišlaiko piktoolių konkurencijos.

Kultūriniam augalam auginti ir išauginti gerą derlių reikia ypati palankių dirvožemio fizinių, cheminių ir biologinių savybių. Jie gerai auga tik tada, kai dirvožemyje bus pakankamai maisto medžiagų, nesitigs drėgmės ir šilumos. Gerai suktūrtame dirvožemyje bet koks derlingumas ribojantis veiksnys augalų derliui turi daug mažesnį poveikį nei blogai suktūrtame. Lentelėje parodyti pagrindiniai derlingumų mažinantys veiksniai ir būdai jų poveikiui slopinti.

Pagal knygą "Ekologinė žemdirbystė" paruošę
Dalia SAVICKAITĖ

Veiksny

- Didelis rūgštingumas
- Didelis šarmingumas
- Didelis tankis
- Šilumos trūkumas
- Nepakankama mineralinė mityla
- Drėgmės trūkumas
- Drėgmės perteklius (imirkimas)
- Oro trūkumas
- Mikroreljefo įvairovė
- Didelis paviršiaus nuolydis
- Plonas šaknims augti sluoksnių

Būdai poveikiui slopinti

- Kalkinimas
- Gipsinimas, rūgštimimas, fiziologiskai rūgščių trąšų įterpimas
- Struktūros gerinimas, pureinimas, daugiametės žolių auginimas
- Paviršiaus mulčiavimas, užklojimas plėvelė
- Trėšimas organinėmis trąšomis, kompostais
- Lietinimas
- Drenavimas (sausinimas)
- Drenavimas, struktūros sudarymas
- Paviršiaus lyginimas (planiravimas)
- Terasų įrengimas, juostinis, kontūrinis žemės dirbimas, tarpiniai augalai
- Armenų gilinimas įterpiant organiką (mėšlą, kompostą ir kt.)

Vasaros metu parko miškai ir ežerai knibždėte knibžda žmonių. Malonu, kad ne visi į parką atvažiuoja vien tik iškylauti. Septyniolika Lietuvos žemės ūkio universitetu, Miškų fakulteto studentų atvyko į darbo ir poilsio stovyklą. Stovyklą organizavo Lietuvos studentų miškininkų sąjunga. Beveik tuo pat metu į Lietuvos gamtos fondo su rengta tarptautinę darbo stovyklą atvažiavo devyni gamtos mylėtojai iš Škotijos, Airijos, Velso ir Estijos. Studentai dirbo susikirštę į dvi grupes: vieni atliko miško kultūrų priežiūros darbus, tvarėkė Vaišniūnų šaltinio aplinką, kiti dar laiptus botanikos take Palūšče. Užsieniečiai tvarkė botanikos taką, padėjo studentams įrengti laiptus.

Studentai nemokamai gyveno Vaišniūnų poilsinėje, o užsienio svečiams buvo leista įsikurti Gaveikėnų stovyklavietėje. Visi talkininkai galėjo paplaukioti vartimis. Atsižvelgdami į jų pageidavimus surengėme ekskursijas. Ypač patenkinti liko užsieniečiai, apsilankė Ažvinčių sengirės rezervate. Pirmynčio miško vaizdas jems paliko dideli įspūdį. Beje, ši stovykla buvo jau nebe pirmoji

tokio pobūdžio stovykla, organizuojama Lietuvos gamtos fondo. Praėjusiais metais parke taip pat dirbo grupė jaunimo.

Tokios stovyklos yra naudingos abiems pusėms: parkui atsiranda galimybė igyvendinti kai kuriuos, didelių darbo sąnaudų reikalaujančius, sumanymus, o taliaininkai turi puikią progą pažinti parką ir smagiai praleisti laiką. Tačiau šių metų patirtis parodė ir tai, jog dar nesame tinkamai pasirengę tokiomis stovyklomis. Efektyviai organizuoti darbą trukdė paprasčiausią darbo įrankių stoka. Studentai skundėsi, kad jaudavosi nepatogiai, kai turėdavo prašyti daugiau įrankių ar darbo. Daugelyje šalių savanorių darbo stovyklos – išprastas reiškinys. Pas mus, deja, tai yra naujovė. Tikėkimės, kad igyta

patirtis padės tinkamai pasiruošti kitiems metams ir kad norinčių padėti parkui vis daugės.

Linas STANAITIS,
Informacinių centro vedėjas

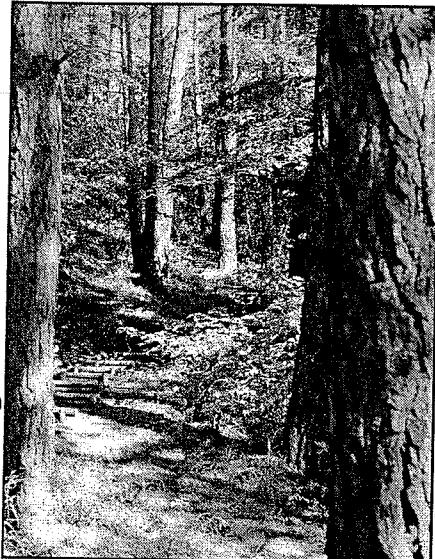

ANP vyk. miškininkas V. Šakalys su Miškų fakulteto studentais.

fot. L. STANAITIS

DARBO-POILSIO STOVYKLA AUKŠTAITIJOS NACIONALINIAME PARKE

IOT. A. ČEPONIS

Botanikos taką papuošė talkininkų įrengti laipteliai.

Lietuvoje vasarą labai gausu stovyklų stovyklių. Žinoma, nesnaudžia ir Lietuvos studentų miškininkų sąjuga (LSMS).

Šiemet nutarėme tapti pradėta tradiciją – pracitais metais LSMS suorganizavo "Tarptautinę studentų miškininkų stovyklą Lietuvoje '97". Šis metais nutarėme surengti stovyklą vien LSMS nariams LŽŪU MF studentams. Žinoma, nieko naujo neįsiradinejome – pačiame pavyzdį iš vakaruose patikrinto modelio – Darbo-poilsio stovykla. Šių stovyklų tikslas yra savoriškas darbas, tačiau už tai stovyklos dalyviai – savoriai gauna minimalias salygas gyvenimui ir poilsiu.

Visa tai mes stengėmės igyvendinti "Darbo-poilsio stovykloje Aukštaitijos nacionaliniame parke, 1998 07/25 – 08/01".

Aš manau, kad mums pavyko. Organizuojant stovyklą labai padėjo J. Šepetienė – LMS atsakingoji sekretorė. Už techninių priemonių, darbo bei poilsio organizavimą esame dekingi ANP vyr. miškininkui V. Šakaliui. Kaip išprasta, padėti niekada neatsisako A. Teberė – MF dekanas – ačiū jam už autobusą, kuriuo nuvykome į stovyklą. Žinoma, padėkoti reikia ir aktyviems studentams, be kurilių ir nebūtų stovyklos. Kaip bebūtų gaila iš 25-30 ketinusių dalyvauti galų gale liko tik 17. Tai įvyko dėl objektyvių

(egzaminas) ir dėl subjektyvių (studentų pasyvumas ir nesaktingumas bei organizacinių nesklandumų) priežasčių.

Organizuojant darba trūkumų (aprūpinimas irankiais ir kt.) buvo ir iš ANP pusės. Tačiau, kaip sakoma, tobulumui ribų nėra. Mūsų studentai nepersidirbo, bet, manau, padarė nemažai darbo: rengėme botanikos taką Palūšėje – padarėme laiptelius, sutvirtinome šliautus. Taip pat rėvėjome jauną mišką, sutvarkėme Vašniūnų šaltinį.

Poilsio programa buvo nepriekaištinga – čia patys studentai rodė savo iniciatyvą ir išradęgumą: kas maudėsi, kas žvejojo ar valtini ir stési. Nebuvo nuskriausti ir miško gėrybių rinkėjai – parke labai gausu uogų ir grybų. Poilsiu organizuoti gavome visas priemones, kokių tik reikėjo. Gyvenome Vašniūnuose ant Dringio ežero kranto. Maistą pirkome ir gaminomės patys.

Visi buvo patenkinti stovykla. Ypač įsimintinas ir išpūdingas buvo baigiamasis akcentas – valčių žygis ANP ežerais. Ačiū ANP už valtis, ženkluikus, lankstinukus, žurnalus, kuriuos gavome dovanų ir už... gerą orą tą dieną. Pasirinkome trumpą maršrutą iš praplaukėme tik kelis čereras (vienos dienos tik tam pakanka), kol atrasdavome kokią protaką ar upelį tarp ežerų – dažnas pasijudavo kaip Kolumbas, atradęs Ameriką. O kas nemokėjo iрkloti – išmoko, – visiems teko to malonumo.

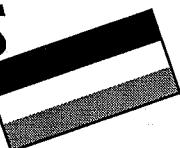
Taigi nors truputį pavargę fiziskai, bet pailsčę dvaiskai, patyre puikių išpūdzijų užbaigėme šią stovyklą.

Už tai ačiū ANP, o taip pat Miškų urėdijoms už finansinę paramą organizuojant šią stovyklą.

Julius VYŠNIAUSKAS,
LSMS prezidentas, LŽŪU MF II kurso studentas

PASAULIO PARKAI

VENGRIJOS NACIONALINIAI PARKAI

Pradėjė Skandinavijos pusiasalyje, keliavome į pietus, apsilankydami tai Vakaru, tai Centrinės Europos šalyse. Ši kartą svečiuosimės Vengrijoje. Juolab, kad birželio mėnesį joje vyko 5-asis Europos miškininkų orientavimosi sporto čempionatas, kuriame dalyvavo ir Lietuvos miškininkų komanda.

Vengrija yra labai neturtinga šalis vertinant gamtinės resursų gausos požiuriu. Tieka naftos, tiek kitų naudingų iškasenų ji turi palygint nedaug. Miškų Vengrijoje taip pat labai mažai. Tačiau jos gamtinės vertės – neįkainojamos. Šioje šalyje kaip niekur kitur Europoje gausus teritorijų su išlikusia pirmynė gamta. Štai kodėl

Vengrijoje yra apie 300 valstybės saugomų teritorijų ir virš tūkstančio vietinės reikšmės draustinių. Savaime suprantama, kad prižiūrėti visas šias teritorijas gana sudėtinga. Tuo tikslu šalis suskirstyta į 9 regionus, kurių administraciniai centrai tapo nacionaliniai parkai. Šiuo metu Vengrijoje funkcionuoja 6 seni ir 3 nauji įsteigtini

nacionaliniai parkai. 3 nacionaliniai parkai yra pasienyje ir jungiasi su kaimyninėse šalyse esančiais parkais. Ne visų parkų teritorijos yra vientisos. Taip atsitiko dėl įvairių priežasčių. Nors parką, susidedančią iš kelių, viena nuo kitos nutolusių vietovių, sunkiau valdyti, tačiau nereikiaria eikvoti lėšų rūpinantis mažą vertę turinčiomis ūkinėmis ir urbanistikinėmis teritorijomis. Kitą priežastis yra ta, kad kai kurie parkai įkurti apjungus kelių kraštovaidžio parkų ir gamtinės draustinių administruavimą. Šiandien nacionaliniai parkai yra vienas lankomiausiai. Parko istorija prasidėjo prieš 240 mln. metų. Tada šioje vietoje iškilo kalnų grandinė. Vos tik pasibaigus kalno-

svarbūs ekologinio švietimo centrai. Todėl jų tvarkymui valstybė neigaili lėšų, o žodžiai "nacionalinis parkas" reiškia žymiai daugiau nei vien tik saugomą teritoriją. daros procesams viskų užliejo jūra. Per 70 mln. metų jūros dugne susikaupė storas nuosėdų sluoksnis. Šiandien turistų susižavėjimą keliantys milžiniški kalkakmenio luitai yra karbono ir triaso periodų jūros palikimas. Vulkaninės kilmės kalvos su jūrinėmis nuosėdomis vietomis iškyla į 800 m aukštį; visa karstinių vietovės pasižymi giliais kanjonais, siauromis keteromis, kalkakmenio stulpais ir daugybė horizontalių bei vertikalių urvų. Parko teritorijoje yu suskaičiuojama virš 850-ies. Giliausias visoje Vengrijoje Istvan-Lapa urvas yra 250 m ilgio. Keliuose urvuose archeologai rado neandarteliecio

(nukelta į 14 p.)

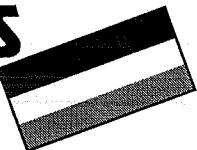
Biuko (Bük) nacionalinis parkas

Jurta: 1976 m.
Plotas: 43200 ha

Tai, ko gero, vienintelis parkas, turintis vieną labai kompaktišką teritoriją. Šis, neseniai savo dvidešimtmjetį atšventęs nacioninis parkas yra vienas lankomiausiai. Parko istorija prasidėjo prieš 240 mln. metų. Tada šioje vietoje iškilo kalnų grandinė. Vos tik pasibaigus kalno-

VENGRIJOS NACIONALINIAI PARKAI

(nukelta iš 13 p.)

kaulų ir pirmokyščiu įrankių liekanų.

Apie 95% parko teritorijos apaugę mišku. Viduramžiais medžioklė ir miško gėrybių rinkimas vis dar buvo pagrindinis vietas žmonių pragyvenimo šaltinis. Vėliau jie ėmėsi kasti kalkakmenį, degti kalkes ir medžio anglį, gaminti stiklo ir krištolo dirbinius. Šiuo metu naudingų iškasenų gavyba, miškininkystė ir medžioklė parke yra griežtai ribojama. Tradiciniai amatai skatinami kaip subalansuoto gamtos resursų naudojimo pavyzdys. Miškų rūsinė sudėtis kinta priklauso mai nuo aukščio virš jūros lygio ir šlaitų ekspozicijos. Vyraujanti medžių rūšis – turkinis ąžuolas. Vietomis ji išstumia skroblai, o aukštesnėse juostose – bukai. Visi spylgiuočių miškai yra sodinti. Uolų iškyšuliai pietinėje pusėje apaugę totonario klevo giraitėmis.

Plokštikalnėse susiformavusios natūralios alpinės pievos pasižymi didele augalijos įvairove. Cia galima išvysti žydičią raudonąją leliją, miškinę žiomėnę. Tipiškas subalpinų pievų augalas – bestiebis sausažiedis. Jis tapo nacionalinio

konkurencija. Vabzdžių pasaulis savo rūšine sudėtimi ne mažiau unikalus. Dažniausiai randamos rūsys būdingos kalnų biotopams. Iš paukš-

čiasi tiesiog nuostabiai. Todėl nieko keisto, kad čia aptinkama viena didžiausia jos populiacijų visoje Europoje. Plynaukštėje besiganantys

Kioveko uolas, Tavaso ir Onos urvus, kalkakmeno urvą, pavadintą šventojo Istvano vardu. Visi šie urvai specialiai pritaikyti lankytujams. 40 tūkst. metų senumo Onos urve galima pamatyti suakmenėjusius lapus, šakas ir netgi visą medį. Viorios uolos versmė – Biuko geizeris – viena žymiausių atrakcijų. Šalajkos slėnyje po atviru dangumi įkurtas miškininkystės muziejus pasaikoja apie pirmokštį miško naudojimą, metalo ir stiklo gamybą. Kitame slėnio gale, Šilvasvarado kaimelyje stovi Orbano namai. Juose įrengta ekspozicija apie krašto prieistorę ir kultūrinę raidą. Cia lankytujai taip pat supažindinami su nacionalinio parko gamtinėmis vertybėmis.

Bükk NP Szalajka upės slėnis.

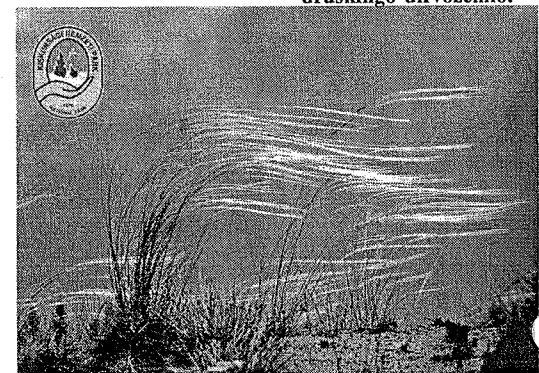
parko simboliu. Tikra puošmena – alpinė raganė – auga ant uolų atbraiļų aukščiausiose vietose. Klumpaitės augimvietai yra žydėjimo metu tenka skirti ypatingą apsaugą nuo pernelg smalsių lankytøjų. Dėl raižyto vietovės reljefo klimatas labai neįprastas. Kartą liepos mėnesį buvo užfikuota -7°C temperatūra. Didžiuliai temperatūrų svyravimai ir dirvožemio sudėties ypatumai nulemia augalijos rūsinę sudėtį: kai kurios itin retos rūsys čia auga daug geriau, nes mažesnė

čių verta paminėti balt-nugari genj ir kalnų kiełę – tipiškus šios vietovės gyventojus. Iš retesnių plėšriųjų paukščių peri karališkasis erelis ir gyvatėdis. Kas kelinti metai išveda jauniklius uolinius strazdas. Taip laikas nuo laiko atsistato šių ypatingai retų paukščių populiacija. Beveik visos, netgi ir labai retos, Europoje rastos šikšnosparnų rūsys urvų labirintuose randa puikų prieiglobstį. Prieš dešimtį metų į parką sugrižo lūsis. O jos giminaitė laukinė katė parko miškuose jau-

arkliai yra pusiau laukiniai, išvesti kryžminant paskutinius nelaisvėje buvusius jų protėvius.

Parko lankytujai gali laisvai mėgautis gamta (išskyrus rezervatinės teritorijas jokių apribojimų nėra), apžūrėti senias gyvenvietes, kuriose rengiamos tradicinės šventės, rankdarbių parodos, tradicinių verslų demonstravimas. Keliauti po parką geriausia pėsčiomis. Automobilius statyti galima tik specialiai įrengtose aikštelių. Iš jų į visas puses išsiskirsto nužymėti takai. Pėsčiųjų maršrutai veda pro pačias gražiausias parko vietas: 17 m aukščio Fatjolo krioklį,

Kiskunsago stepių augalija yra labai skurdži dėl druskingo dirvožemio.

Kiskunsago nacionalinis parkas

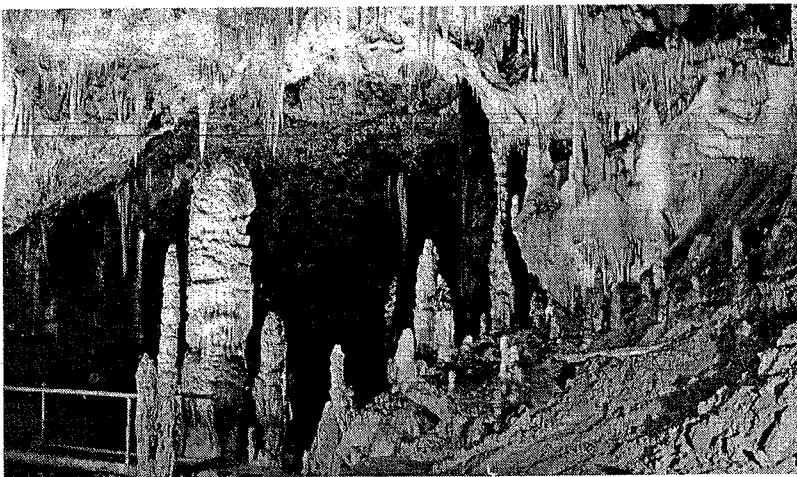
Iškirtas: 1975 m.

Plotas: 48 197 ha

Antrasis Vengrijos nacionalinis parkas buvo įkurtas Dunajaus-Tisos slėnyje, centrinėje šalies dalyje. Jau daugelį amžių čia šeimininkauja žmogus. Ilgainiui kraštovaizdis labai pasikeitė. Norėdami išsaugoti pirmokštį jo pavidał, vengrai ėmėsi visų įmanomų priemonių. Parkas sudarytas iš septynių atskirų teritorijų. 5 iš jų 1979 m. UNESCO paskelbė biosferiniais rezervatais. Kiekviena teritorija apima vieną ar kelis bioto-

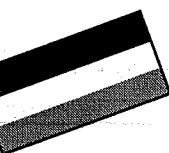
(nukelta i 15 p.)

Smiltainio urvai Aggteleko NP.

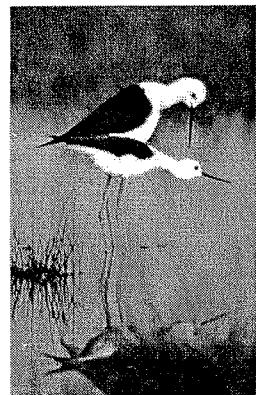

VENGRIJOS NACIONALINIAI PARKAI

(atkelta iš 14 p.)

pus. Tokiu būdu parkas atspindi beveik visą šio regiono gamtinę įvairovę. Kiskunsago stepių dirvožemis pasižymi itin dideliu šarmu kiekiu, todėl augalija labai specifinė. Sausuose druskožemiuose gali augti tik ypatingai atsparios rūšys, tokios kaip išdziūvusių ežerų dugne prisitaikiusi augti *Salicornia*, arba kitas tipiškas stepių augalas – bandrenis. Ceninėje parko dalyje iš

Į RK išrašyti kūjokai vis dar per Kiskunsago ežeruose.

Dunojaus atplukdytų nuosėdų vėjas supustė mėlio kopas. Jų augalija labai skurdi – išskyrus kadagių ir baltąsiuos sudarančius nedidelles giraites, jose mažai kas beauga. Tačiau būtent šiose kopose pasitaiko itin reta, niekur daugiau pasaulyje neras-

ta, skiautalūpių rūšis, o taip pat tik smėlynuose augančios vėlyvio ir gyvadiko rūšys. Kiskunsago ežerai ir juos juosiančios užliejamos pievos yra viška priešingybė saulės išdegintai stepei. Nuolatinė drėgmė ir vesus mikroklimatas ypač svarbūs kai kurioms augalų bendrijoms. Todėl čia auga ir keletas reliktinių rūšių, tame tarpe mandrauninkė ir garbenis. Be jų čia auga dar 15 rūšių orchidejų. Tioserchio ir Holt-Tišos vietovės gerokai skiriasi nuo kitų. Tišos upės senvagės ežerėliauso žydinčios vandens lelijos ir ežerėlius supančios ažuolų giraites surūpelia gal romantišką atmosferą. Užmirkę lapuočių miškai labiau primena Amazonės džiungles nei vidurio Vengriją. Kontrastas su aplinkui plytinčiomis stepėmis tik dar labiau sustiprina išpūdį.

Didysis einis – labai retas paukštis. Jo gyvenamoji vieta – stepės. Gal todėl Kiskunsago parke dažnai galima išvysti jų visą būrį. Paslaptinės storkulnis taip pat néra retas. Tokio dienelio tankumo dar nerasta visoje Vengrijoje. Kas metai per iš kita labai reta, tik sausoms stepeems būdinga sėjikų rūsis. Nors kadaise visoje

Vengrijoje gyvenęs raudonkojis sakalas dabar sparčiai nyksta, šiose stepėse jis vis dar dažnas. Užliejamos žemumos migruojantiems vandens

ir kukutis.

Be gamtos apsaugos nacionalinis parkas vykdė ir kai kurių naminių gyvulių genofondo apsaugą. Yra keletas avių,

iš jų galima stebėti paukščius. Kadaisė apie leistoje Fiulofazos mokykloje iškūrė pirmoji nacionalinio parko tyrimų stotis ir mokymo

Budos kalnai.

paukščiams yra nė kiek ne mažiau svarbios nei čia perinčioms pemėms, griciukams, raudonkojams tulikams ir kitiems. Todėl Kiskunsago ežerėliai su aplinkinėmis užliejamomis pievomis įtrauki i tarptautinį Ramzaro konvencijos sarašą. Moksliui požiūriu patys vertingiausiai juose perintys paukščiai tai: avocetės, kūjokai, morneliai ir rudagalvių kirų kolonijose iškūrės didysis juodagalvis kirias. Nendrių ir meldų sąvynuose per iš baubliai, naktikovai, pilkosios žąsys, išairios ančių rūšys ir nendrinės lingės. Tipiškas Kiskunsago paukštis yra žalvarné. Gana dažnai sutinkamas

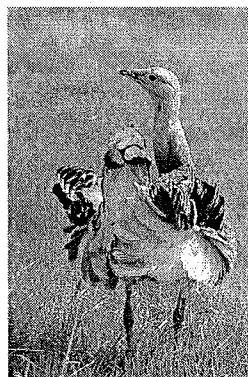
galvijų ir kiaulų veislių, kurių atstovus galima pamatyti Nagyjalo-Biotoriuostos parodomojuje fermoje. Parko centre prie Bugacpuostos yra Piemenų muziejus. Šis ir Nyjakvago Čardos muziejus yra pagrindiniai lankytųjų centrai. Šalimais vyksta teatralizuoti piemenų pasiodymusi arkliasis. Puoselėdama seniaisia regiono tradicijas parko administracija kasmet padeda rengti piemenų ir gyvulių au-gintojų šventes.

Prie Kondoro ežero Vengrijos ornitologų draugija vykdo įvairius tyrimus, stebi paukščius, teikia paslaugas paukščiai besidomintiems lankytujams. Prie aukštutinio Kiskunsago ežerėlių specialiai paukščių stebėjimui įrengti apžvalginiai bokšteliai. Gavus administracijos leidimą

centras. Be įvairių tirių, darbų šis centras organizuoja gamtos mylėtojų vasaros stovyklas. Bugacpuoste įrengta tyrimų ir biosferos monitoringu stotis dalyvauja tarptautinėje biosferos monitoringo programoje.

Parengė
Linas STANAITIS

Ypatingai retas paukštis
– didysis einis.

Oksbovo ežeras Tišos senvagėje.

ATITAIŠYMAS

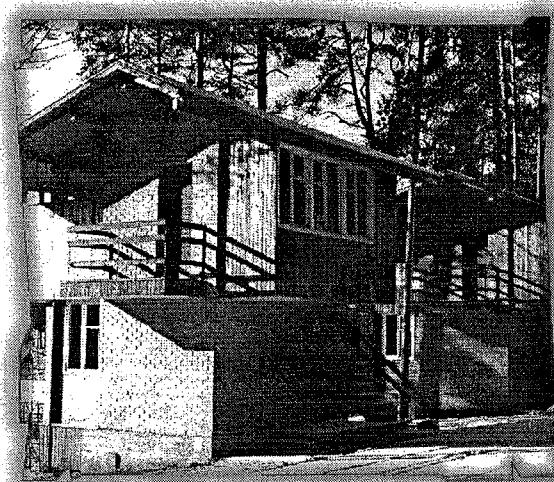
“Ladakalnio” redaktorė atsiprašo autorius B. Šablevičiaus už padarytas klaidas straipsnyje “Dievo karvytės ganosi nacionalinio parko sodoose”. Prašome skaityti: “Lietuvoje didžiausia” (parašyta – dažniausia); “Štai kame...” (parašyta – Kaune); Jos išsirita blyškių gelsvų... (be žodelio – iš). Straipsnyje “Žmogaus teisių ižeidimas”. Antrame sakinyje, skliaustuose po kablelio – bet jis ja niekur... (buvo praleistas žodelis ja).

Redaktorė

TURIZMO IR REKREACIJOS CENTRAS

Tel. 8*229 52891,
47430,

PALŪŠE

**APLANKYKIME
AUKŠTAITIJOS NACIONALINĮ PARKĄ**

Redakcijos adresas: Palūšė LT-4759, Ignalinos rajonas,
Aukštaitijos nacionalinio parko direkcija.

Redaktorė Dalia SAVICKAITĖ

Viršelyje Algirdo Panavo nuotrauka

Leidėjas: Aukštaitijos nacionalinio parko direkcija.
SL 516a.

Maketavo Andrius Surgailis

PASLAUGŲ KAINOS VIENAI PARAI

- Dvivietis dviejų kambarių numeris su vonia, WC - 95 Lt.
- Dvivietis kambarys su vonia, WC - 60 Lt.
- Nakvynė dviviečiame kambaryje vasariniame namelyje - 14-16 Lt.
- Nakvynė triviečiame kambaryje vasariniame namelyje - 14 Lt.
- Nakvynė apšildomame korpuose dviviečiame kambaryje - 18 Lt.
- Nakvynė apšildomame korpuose triviečiame kambaryje - 16 Lt.
- Nakvynė apšildomame korpuose keturviečiame kambaryje - 14 Lt.

- Valties nuoma parai - 25 Lt,
1 valandai - 6 Lt.
- Stalo tenisas 1 valandai - 2 Lt.
- Slidės su batais parai - 4 Lt,
1 valandai - 0,8 Lt.
- Garinė pirtis su sale 1 valandai - 45 Lt,
vakarui - 120 Lt.
- Ekskursijų vadovas 1 valandai - 20 Lt.
- Instruktorius žygiui 1 valandai - 10 Lt,
parai su nakyne - 80 Lt.
- Nuomojamas turistinis inventorius.
- Pasivažinėjimas arkliais su brička
arba rogėmis 0,5 val. - 20 Lt,
moksleiviams - 12 Lt.
- Nuomojamos patalpos konferencijoms,
seminarams,
vestuvėms ir kitiems renginiams.

LADAKALNIS

Spausdino UAB "Utenos spaustuvė"

1999 m. Užsak. Nr.

Tiražas 1000 egz. Kaina sutartinė